en geen oog had voor de sterkende kracht die er uitgaat van het inleven in de ideëele, en daarom nog buiten of boven ons liggende, en in zooverre nog geheel voorwerpelijke wezenlijkheid.

De psalmist in Psalm 46 is niet zoo overspannen, om te zingen: „Al ging heel deze wereld onderstboven, *ik* zou niet vreezen." Daar wist hij niets van. En waarschijnlijk zou dit in de practijk wel anders zijn gebleken. Eer iets van het „o, mijn ziel., wat buigt ge u neder," er ook bij hem onderdoor hebben geloopen.

Maar zóó zong hij ook niet.

Hij zong: „*Daarom* zullen *wij* niet vreezen," wat beduidt, niet een profetie van wat gij zelf in zulk een oogenblik zijn zoudt, maar de betuiging van wat de Heilige Geest in u profeteert, dat het deel van Gods heiligen zal zijn.

Dit verschil komt het sterkst uit in Psalm 73.

Asaf teekent daar tweeërlei standpunt.

Eerst het *zwakke* standpunt van *persoonlijke* inzinking. „Maar mij aangaande, mijne voeten waren bijna uitgeweken; mijne treden waren bijkans uitgeschoten. Want ik was nijdig op de dwazen, ziende der goddeloozen vrede."

Maar daartegenover stelt hij nu het *hooge* standpunt van de „reinen van harte" (vs. 1). of wilt ge van „het geslacht van Gods kinderen (vs. 15).

En dat standpunt, waaraan hij eerst ontzonk, en waartoe hij straks door geloofsterking weer opklimt, is heel anders: Immers is God Israël goed; dengenen, die rein van harte zijn.

En zijn worsteling om daartoe weer op te klimmen teekent hij aldus: Zie, deze zijn goddelooze; nochtans hebben zij rust in de wereld; zij vermenigvuldigen het vermogen. Immers heb ik te vergeefs mijn hart gezuiverd, en mijne handen in onschuld gewasschen; Dewijl ik den ganschen dag geplaagd ben, en mijne straffing is er alle morgens. Indien ik zoude zeggen: Ik zal ook alzoo spreken, zie, zoo zoude ik trouweloos zijn aan het geslacht uwer kinderen. Nochtans heb ik gedacht om dit te mogen verstaan; maar het was moeite in mijne oogen; Totdat ik in Gods heiligdommen inging, en op hun einde merkte.

Het standpunt van de reinen van harte, van het geslacht van Gods kinderen, dát is het ideaal, waarnaar hij grijpt, en dat hij niet in zich zelven vindt, maar voorwerpelijk voor zijn zielsoog ziet glinsteren *in Gods heiligdom*.

Doch juist dat ideëele geloofsstandpunt bleef voor den *berijmer* van Psalm 46 verborgen.

Hij wilde het alles *persoonlijk* maken.

En op dat *persoonlijk* standpunt, natuurlijk, dan ware het zeggen: „Ik zal zelf niet deinzen noch vreezen, al ging heel de aarde onderst boven" vermetele en overmoedige taal.

En daarom maakte hij er, op dát standpunt zeer terecht, van: Geen vrees zal ons doen *bezwijken*.

We zullen wel sidderen van vreeze, maar toch zullen we in het eind staande blijven.

Uitgangspunt voor het ideëele geloofsstandpunt is den psalmist tweeërlei: ten eerste de belijdenis, „dat God een *toevlucht* en een *sterkte* is", en ten tweede de historische ervaring van Gods volk, dat „God krachtiglijk is bevonden een hulpe in benauwdheden."

En op grond zoo van deze belijdenis, als van deze ervaring van Gods volk, spreekt nu het geloof in ideëelen zin, dat dan ook geen vreeze te pas komt, en dat elke siddering en vreeze *altoos* een *tekort* in geloof verraadt. Iets dat bestreden en bestraft moet worden, en waartegen de hulpe onzes Gods is af te smeeken.

Wij, niet *ik*, d. w. z. als we saam voor het gevaar staan, en de één den ander sterkt en steunt en ophoudt, dan zal Gods Geest zoo krachtig in zijn kinderen werken, dat de vreeze gebannen wordt en het geloofsvertrouwen overwint.

En dit nu drukt de psalmist op de krachtigste wijze uit, die zich denken laat, door te spreken van het oogenblik, waarop eens heel deze wereld tot den chaos, tot den bajert zal terugkeeren.

De bergen zijn, naar de voorstelling van Gen. 1, ontstaan door een golving in den bodem van den aardbol.

Eerst was de oppervlakte van deze aarde glad en gelijk, zoodat de wateren haar geheel bedekten. Maar toen boog God die oppervlakte in, zoodat er eenerzijds diepe inbuigingen ontstonden, en anderzijds hoogland en berg zich boven die oppervlakte omhoog hief. Daardoor vloeiden toen de wateren in die kuilen en afgronden weg, en werd het land droog, en staken uit het land de bergen hoog uit.

Neemt nu deze toestand eenmaal een einde, dan stelt de psalmist zich dit zóó voor, dat de bergen en het hoogland weer inzinken, en dat zoodoende de wateren weer alles overstroomen en bedelven in hun vloed.

En zelfs nu, als het daaraan toekomt, en dus het ontzettendste intreedt, wil hij zeggen, zal de gemeente Gods weten, dat haar God er haar door zal helpen, en dat, wat ook verzinke, Gods heilig Sion niet in dien bajert ondergaat.

Dit is *ontzettend*, en toch zoo kinderlijk *eenvoudig*.

Het is ontzettend.

Van nature beeft het menschelijk hart reeds, als de grond even onder ons gaat schokken en trillen, en een kleine, uiterst beperkte aardbeving haar verwoestingen aanricht.

Wat is zulk een aardbeving, die even de korst der aarde, over zeer beperkt terrein schokt en scheurt, vergeleken bij de onderstbovenkeering van heel deze wereld!

En toch lees de beschrijving van den doodsangst, waarmeê reeds zulk een kleine aardbeving de gemoederen vaak deed trillen, en denk dan wat het zeggen wil, niet te zullen vreezen, ook al ging *heel* het aardrijk onderstboven, en al werd al wat zichtbaar voor onze oogen is, verzwolgen in het geweld van den oceaan.

En desniettemin betuigt het ideëele geloof: Ook al trad dat vreeselijke oogenblik in, dan nog zal ons vertrouwen vaststaan in den Heere onzen God.

Ontzettend, en toch zoo *kinderlijk eenvoudig*.

Immers, het eerste artikel van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof spreekt aldus: „Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde".

Psalm 46 roept u alzoo naar de schepping terug. Die psalm vraagt u, wie Hij is, die alles schiep en ordende, omdat Hij hoog in majesteit en mogendheid boven hemel en aarde staat, en betuigt nu, dat Gods volk, ook al herschiep God heel zijn wereld, aan Hem zal klemmen, in Hem zal rusten, en dus zeker en gewis zal zijn, dat *zijn* God hem ook van dien nood en dood door zijn Vadermacht en Vaderliefde zou redden.

En dit sterkt.

Immers, wie dit oogenblik heeft ingedacht, wie dat ontzettendste in zijn ziel heeft doorleefd, en met het geloofsoog gezien heeft, hoe zijn God hem ook dán niet verlaten zou, overwint de vreeze zoo veel lichter bij de veel mindere, en vergelijkenderwijs niet noemenswaarde gevaren, waaraan het gewone leven hem blootstelt.

Voor wie van die uitzettendste nooden zijn geloof afrekent, worden de gewone nooden des levens zooveel kleiner, zooveel minder bang.

En als ge dan in uw ziel gevoeld hebt: „Zelfs dan zou mijn God bij mij zijn, en mij niet varen laten", dan vat ge moed, en dan grijpt ge het geloofsvertrouwen, om althans bij die veel minder bange nooden des gewonen levens de vreeze van u te zetten, en wel waarlijk te rusten in Hem, die ons een toevlucht en een sterkte is, en krachtiglijk bevonden is een hulpe in benauwdheden.

Amsterdam, 12 Aug. 1898.

Voor ik naar New-York scheep ga, een kort woord van opheldering en van verweer.

Van *opheldering*, in zooverre het vreemd is gevonden, dat ik, als Kamerlid en Voorzitter van het Pers-Comité, niet bij de Inhuldigingsfestiviteiten tegenwoordig zal zijn.

Voor wat het Pers-Comité aangaat, kan ik dit zeer kort afdoen. Toen in het Bestuur van den Journalistenkring de vraag tot mij kwam, of ik het voorzitterschap van het Comité voor de Buitenlandsche Pers aanvaarden wilde, heb ik terstond en duidelijk, geantwoord, dat ik bereid was te helpen wat ik kon, maar dat de heeren wel moesten weten, dat ik *niet* bij de feesten zou zijn, *wijl ik naar Amerika moest*.

Alleen onder het verband van die pertinente verklaring trad ik als Voorzitter van het Comité op; en het is alzoo geheel onbillijk, mij thans een verwijt te maken van wat ik van meet af als conditie heb gesteld.

En wat de Inhuldiging zelve aangaat, zoo zal te dezen opzichte de teleurstelling wel voor niemand pijnlijker zijn dan voor mij zelven, maar *ik was reeds twee jaren te voren gebonden*, en kon van de *Stone*-lectures niet afzien. De Universiteit van Princetown had mij *honoris causa* doctor in de rechten gemaakt, en uitgenoodigd haar bul in loco te komen ontvangen met het houden van eenige lectures. Beleefdheid veroorloofde mij niet, dit af te slaan. Toch was het reeds twee achtereenvolgende jaren uitgesteld; het laatst in '97 om de verkiezingen. Toen nu in den beginne van dit jaar er nogmaals op werd aangedrongen, dat ik thans mijn belofte gestand zou doen, heb ik *moeten* aannemen, en kon ik niet meer terug; te minder, daar, toen ik beslissen moest, de juiste dag der Inhuldiging nog van verre niet bekend was.

Aan deze korte opheldering voeg ik een kort woord van *verweer* toe tegenover een lasterlijk gerucht, door de *Controleur* de wereld ingebracht, en door de *N. Sprokkelaar*, blijkbaar met zekere graagte, verder verspreid.

Dat gerucht hield in, dat mijn zoon Guillaume, sergeant bij het Reserve-eskader te Arnhem, bij zijn examen voor sergeant effectief „gezakt" was, maar daarop, dank zij mijn invloed en voorspraak, toch was toegelaten. De mededeeling eindigde met den fraaien uitroep: „Arm leger, dat door zulke officieren moet worden aangevoerd."

Nu heb ik op soortgelijke geruchten, waar ze mijn persoon betroffen, nooit regard geslagen. Het genot van mij met booze praatjens te achtervolgen, moest aan mijn tegenstanders gegund blijven.

Maar van mijn kinderen zal men afblijven.

De laaghartigheid, om een politiek tegenstander tot in zijn kinderen te wonden, zal niet straffeloos door *Controleur* of *Nieuwe Sprokkelaar* in ons goede land geïntroduceerd worden.

Ik schreef daarom aan den kolonel van het regiment, den heer Van Dam van Isselt, met verzoek mij te willen melden wat van de zaak aan was.

Ziehier zijn antwoord:

»ARNHEM, 7 Augustus 1898.

Hooggeachte Heer!

In antwoord op Uw geëerd schrijven kan ik U mededeelen dat het bericht in de *Controleur*, betreffende het examen van Uwen zoon, geheel onjuist is.

De voorstelling, door genoemd blad van de bedoelde zaak gegeven, is lijnrecht met de waarheid in strijd.

Uw zoon heeft een in alle opzichten ruim voldoend examen afgelegd. Er is dan ook bij de examen-commissie geen sprake geweest hem af te wijzen.

Hoogachtend heb ik het voorrecht te zijn van U
de dienstvaardige dienaar
J. VAN DAM VAN ISSELT."

Alles was alzoo in den haak, en al wat aanleiding tot het gerucht gaf was *'een grap* van mijn zoon, die aan een bezorgd kameraad op zijn vraag: Ben je er door? met een bedrukt gezicht antwoordde: „gezakt!"

En daaruit nu is, zonder eenig verder onderzoek, de drievoudige booze conclusie getrokken. 1°. dat ik misbruik had gemaakt van mijn invloed, om *onrecht te plegen*; 2°. dat de *militaire Overheid* zich daartoe had laten vinden, en 3°. dat mijn zoon als officier een *ongeluk voor het leger* zou zijn.

Nu keur ik die grap van mijn zoon *niet* goed. Zelfs in scherts moet men geen dingen anders zeggen, dan ze zijn. Maar wat van organen der pers te denken, die zich zelven door zulke *»occasional notes"* ontsieren; onteeren zeg ik liefst niet.

Of ze na dit verweer hun lezers beter zullen inlichten, zij hun zelve ter beslissing gelaten.

Na een rusttijd, weinig langer dan ik toch elk jaar nam, hoop ik van Amerika uit èn in *Standaard* èn in *Heraut* mijn taak weer op te vatten, en zoo de Heere onze God mij welstand en veilig geleide schenkt, in het begin van November terug te zijn.

Tot zoolang roep ik mijn lezers en lezeressen een hartelijk vaarwel toe.

Amsterdam,
10 Augustus 1898. KUYPER.

Geen gezonde verhouding.

Voor eenige weken herdacht Ds. J. Vermeer, prediker bij de Zwolsche Hervormden, de aanvaarding van zijn ambt voor veertig jaren.

De predikatie, bij deze gelegenheid, door den jubilaris gehouden, over Deut. 8 : 2*a*, is met aanteekeningen voorzien, bij den heer Berends te Zwolle, in het licht verschenen.

Achter die predikatie nu vindt men ook aanspraken tot civiele en kerkelijke autoriteiten, die tot een enkele vraag leiden.

Eerst komt een aanspraak aan den Commissaris der Koningin in de provincie Overijsel, den heer Van Lycklama à Nijeholt, van dezen inhoud:

Allereerst, HoogEdelGestrenge Heer! Commissaris van H. M. de Koningin in ons Gewest betuig ik U mijn dank. Uwe tegenwoordigheid in ons Bedehuis te dezer ure verblijdt de gemeente en vereert mij.

't Is ons steeds eene oorzaak van vreugde, wanneer onze Overheden belangstelling toonen in het bijwonen der openbare Godsdienstoefeningen. Te méér, zeker, omdat we te dien aanzien niet verwend zijn. *U* mogen wij gedurig met de Gemeente zien opgaan. Het is onzer aller wensch en bede, dat onze getrouwe God en Zaligmaker U en Uw Huis zegene met eene keur van tijdelijke en geestelijke zegeningen; dat Hij U geve den geest der wijsheid, der kennisse en des raads tot eene richtige bediening van het hooge Ambt waarin U gesteld zijt. De Heere beware en leide U, tot in hoogen ouderdom; en doe U aanschouwen den bloei van 't Gewest dat door U, met de heeren Gedeputeerde en Provinciale Staten, bestuurd wordt.

Vrage:

Wat beteekenen hier de woorden: „Uwe tegenwoordigheid *die mij vereert*"? Het was toch geen particuliere samenkomst, maar een openbare godsdienstoefening. Met welk doel gaat men nu ter kerke? Immers, om Gods Woord te hooren, en *Hem* met heel de gemeente eere te geven.

Maar een kerkgaan, om een mensch te eeren, om den prediker eere te geven. . ., ons dunkt Ds. Vermeer zal het zoo niet bedoeld hebben, maar althans in den druk, ware dit toch liever weggebleven.

Juist voor wie in hoogheid geplaatst zijn, is het zoo heerlijk als ze althans in de kerk eens gewone menschen zijn.

En waar gaan we nu heen, zoo men hen zelfs in de kerk nog met zulke woorden tegenkomt?

Moet het niet meer *kwaad* dan *goed* doen?

Voorts vonden we een aanspraak aan de collega's, ouderlingen enz.

Aldus:

U dank ik oprecht en hartelijk voor de ontelbaar vele blijken van hulpvaardigheid, vriendelijkheid en toegeeflijkheid, die ik nu zoo'n lange reeks van jaren van U ervaren mocht. Het Zwolsche presbyterium en consistorie kan een staalkaart heeten van de voornaamste richtingen die hedendaags in de Nederlandsche Hervormde Kerk aan 't woord zijn. Ge zult het mij, op mijn standpunt, kunnen vergeven, als ik U zeg: dat ik 't betreur dat ze ér zijn. Ik wenschte wel dat we allen eendrachtig samenstemden in den geloove; in één Heer, één Geest, één Doop, één Geloof, één Hope ter zaligheid. —

Maar, niettemin, nu het zóó alhier bestaat, waardeer ik het hoogelijk, dat we met elkander, zonder één greintje van onze overtuiging ten offer te brengen, in vrede te samen gaan; elkander waardeerend, elkander hoogachtend, in het bewustzijn dat we ieder, naar zijn beste weten, het goede zoeken voor dat deel der gemeente dat we dienen en liefhebben.

Broeders! God sterke en zegene u en stelle u tot een zegen. De Heere doe Zijn vriendelijk aanschijn steeds lichten over uwe Personen, Huisgezinnen en maatschappelijke betrekkingen. In het bijzonder make Hij u getrouw in uwe Kerkelijke ambten, opdat de bediening daarvan onze Gemeente ten goede kome!

En bewaar mij ook een plaatsje in uw vriendenhart. Is het wèl noodig mij hiervoor nog bij u aan te bevelen?

De geachte Dienaar erkent dus zelf, dat hij deels tot *ongeloovigen* sprak; tot mannen, die hoe goed in het maatschappelijk leven ook, in Christus' kerk geen herders waren die de kudde leidden, maar verdervers van het geloof.

Toch reikte Ds. Vermeer hun de broederhand, en vindt er dít op, dat ze elk maar „een deel van de gemeente dienen". Hij de Orthodoxen. Een ander de Ethischen. Een ander de Modernen.

Vrage wat is dan voor Ds. Vermeer: de gemeente?

Iets dat uit drie deelen bestaat, uit geloovigen, ongeloovigen en halfgeloovigen?

En aan deze geheel uiteenloopende Dienaren bidt Hij toe, dat „ze getrouw in hun kerkelijk ambt zullen zijn, onderwijl hij weet dat velen het volstrekt *niet* zijn, en hij, Ds. Vermeer, geen hand uitsteekt, om ze, naar *zijn* ambtelijke trouw, te stuiten in de verderving der gemeente.

Verder gaan we hierop niet in.

Ds. Vermeer is hierin niet schuldiger dan honderden anderen, maar het is toch goed uit zulke woorden eens aan te toonen, hoe vlak tegen de Schrift ingaande de verhoudingen nog steeds zijn.

In noot 26 komt iets voor over 1886:

De scheuring in 1886 in de Hervormde Kerk opgekomen, drong ook, helaas! tot de *Zwolsche* gemeente door. Zij beroofde haar van vele belangstellende leden; en dat verlies trof mij in de eerste plaats; want ik verloor daardoor een aantal trouwe hoorders en volgelingen, waaronder vrienden aan wie ik mij innig verbonden gevoelde. Het waren voor mij zéér moeielijke tijden, dagen van zwaren strijd, maar ook van veel gebed.

Ik heb steeds geoordeeld de Kerk mijner vaderen niet te mogen verlaten, zoolang ik daarin volle vrijheid heb om den ganschen raad Gods tot behoud van doemschuldige zondaren openlijk te prediken. Bovendien is het niet geraden iets *tegen* zijne consciëntie te doen. Ik ben dus met vrijmoedigheid gebleven in de Kerk die ik liefheb, ondanks al haar gebreken en zóóveel wat anders en beter behoorde te zijn. En 't heeft mij niet berouwd. God heeft mij niet beschaamd. Ik mag vertrouwen niet vergeefs gearbeid te hebben.

Gelukkig! bóven alle verdeeldheden onder de geloovigen, staat de belofte des Heeren: „'t Zal worden één kudde en één Herder" en de vervulling van dát woord zal eens alle scheidsmuren doen vallen.

Hierin is veel dat ons aantrekt. Er spreekt noch hoogheid noch bitterheid uit.

Zelfs straalt er nog sympathie in door voor hen, die hem verlieten.

Maar toch, welk standpunt?

Ik blijf in de kerk, zoolang ik er naar eigen overtuiging vrij in prediken mag!

Nu dat mag men in de Remonstrantsche kerk en in de Vrije Gemeente ook doen, want die vrijheid koopt gij tot den prijs, dat een ander uw Heiland mag loochenen van denzelfden kansel.

En voorts: niet geraden iets *tegen* de consciëntie te doen.

Natuurlijk.

Maar dan zij het een consciëntie, die den regel kent en eert van Gods ordinantiën, van die ordinantiën ook die Hij voor zijn kerk heeft besteld.

Onze Eeredienst.

XLII.

De *benedictie* of *zegenspreuk* is als we ons zóo mogen uitdrukken, het complement, de aanvulling van het *votum*. Zoo ge wilt, het antwoord op het votum van Gods zijde.

Beide hooren dan ook onlosmakelijk bijeen.

Begint de gemeente met te betuigen, dat haar hulpe staat in den Naam des Heeren, die haar uit nood en dood ten eeuwigen leven verlost heeft, God de Heere van zijn zijde beantwoordt dit met zijn volk de verzekering te geven van zijn genade en zijn vrede.

De Dienaar vervult hierbij alzoo een dubbele functie. Eerst spreekt hij in het *votum* namens de gemeente, daarna in de *benedictie* tot de gemeente namens haar God.

Als voorganger der gemeente zegt hij: Onze hulpe staat in den Naam des Heeren, die hemel en aarde gemaakt heeft. En daarop zegt hij als Dienaar van God tot de gemeente: *Genade en vrede zij u van God onzen Vader, door Christus Jezus onzen Heere, in de gemeenschap van den Heiligen Geest.* Een formule der benedictie veelal ingeleid, (of uitgeleid,) met het aanspreken van de gemeente als: *Geliefde broeders en zusters.*

Natuurlijk mag dit laatste niet verbreed worden in: Geliefde broeders en zusters *in onzen Heere Jezus Christus*. Al is toch op zichzelf tegen deze formule niets in te brengen, het gaat niet aan, om deze uitbreiding *hier* in te lasschen, waar aanstonds in de benedictie zelve de band met Christus voorkomt.

„Geliefde broeders en zusters," volstaat alzoo, zonder eenige bijvoeging. En ook mag niemand er aanstoot aan nemen, dat dit alzoo gesproken wordt tot een vergadering van personen, waaronder er allicht meerderen zijn, die nog geestelijk blind onder de schare nederzitten. Immers er wordt in zulk een formule in het minst geen persoonlijk oordeel geveld over den geestelijken staat van A of B, maar alleen uitgesproken, dat het hier een „vergadering der geloovigen" is, en dat zoo de opgekomenen aan deze qualiteit of voorwaarde voldoen, zij in hun qualiteit van geloovigen begroet moeten worden als „geliefde broeders en zusters."

De apostolische schriftuur wijst dit uit. Ook Paulus spreekt keer op keer heel de gemeente toe als „heiligen en uitverkorenen," ook al wist hij zeer wel, denk slechts aan de kerk van Corinthe, dat veel ongeloof en zonde in de gemeente schuilen kan.

Soms geeft hij de zondaren aan den Satan over.

Men kan natuurlijk deze voorvoeging ook geheel weglaten, en alleen de formule van benedictie zelve bezigen; maar verkieslijk is dit niet. Het maakt op het hart van den Dienaar zelven soms een te clericalen indruk. Hij tegenover de gemeete staande. Hij orgaan van God bij de zegenspreuk. Hij de heilige man tegenover de lager staande gemeente. En juist om dit te keeren en te weren, is het goed, dat hij al zulk insluipsel bant, door het zelf vooraf uit te spreken dat hij als broeder onder de broederen verkeert, en de gemeente *liefheeft*.

Moge dit laatste steeds waar zijn in aller hart.

Liefde voor de *gemeente*, liefde voor de *broeders en zusters* is de sterkste prikkel voor een bediening van het heilige waaruit edele vrucht te wachten is.

Doch nu volgt dan de *formeele benedictie* zelve, en deze bedoelt, dat God in het midden der gemeente opnieuw aan zijn volk de verzekering geeft van het heil des Heeren.

Deze zegenspreuk is alzoo van den *zegen* aan het slot van den dienst scherp te onderscheiden.

De zegenspreuk aan het slot, gelijk ons later zal blijken, bedoelt de toezegging van Gods genade en trouw bij het terugkeeren van de geloovigen in de wereld. Ze is daarom persoonlijk: *Zij met u allen*, d. i. hoofd voor hoofd, zooals ge straks op u zelf in de wereld zult staan.

Maar *deze* zegenspreuk is *niet* persoonlijk, ze gaat tot de „gemeente" als zoodanig uit, en is geen toezegging van hulpe, maar een betuiging van Gods Vaderlijke gezindheid, een verklaring van Gods zijde, dat Hij in het midden der gemeente verkeert, niet vertoornd over de zonde, maar verzoend in Christus, en dat zijn vrede daarom rust op het hart van zijn volk.

Aan wat deze benedictie uitspreekt heeft iemand dus alleen in zooverre deel, als hij feitelijk tot de gemeente van den levenden God behoort, en tot op zekere hoogte, eigenlijk slechts in zooverre, als hij op dat oogenblik zijn deelgenootschap aan die gemeente in en door het geloof werken laat.

Het *votum*, gelijk we zagen, zegt niets voor hem, die buiten genade staat en niet verlost is. En ook het *votum* bleek op een gegeven oogenblik dood voor een wezenlijk kind van God, voor zoover op dat oogenblik diens geloof slaapt, en alle vreugde over zijn verlossing onderging in onaandoenlijkheid.

En zoo nu ook is de benedictie of zegenspreuk een doode formule voor wie buiten Christus staat, en een luidende schel voor wie op dat oogenblik, ook al werd hij verlost, gevocelloos is voor den vrede van God door Christus Jezus.

Niet alsof we van deze gevallen en geloofstoestanden het *votum* en de *benedictie* afhankelijk zouden willen stellen.

Dan zou de Dienaar wel eerst appèl nominaal mogen houden, om te weten, hoe het op dat oogenblik met de opgekomenen stond, om als er iemand was, die op dat oogenblik zijn geloof krachtig voelde werken én votum én benedictie weg te laten.

Neen, de Dienaar gaat voor met *votum* en met *benedictie*, en de geloovigen, ook de geloovigen, die insliepen, zullen het zelven te verantwoorden hebben, hoe zij hier tegenover staan.

De Dienaar keurt niet, de Dienaar zift niet. Hij neemt de gemeente zooals ze zich presenteert, dat is als „vergadering van *geloovigen*." En dienovereenkomstig spreekt hij én votum én benedictie uit.

Met een tooverformule heeft deze benedictie alzoo niets gemeen.

Het is niet alzoo, dat deze man, die daar spreekt, een bijzondere soort macht heeft ontvangen, om door het spreken van eenige woorden, plotseling iets te doen gebeuren of opkomen. Noch ook als school in die *woorden* zelven iets tooverachtigs, zoodat de klank van deze woorden een magische macht zou kunnen uitoefenen.

Al wat op dien weg ligt is bijgeloof, en moet bestreden worden.

Al zulke toovenarijen leeren de heidenen die God niet kennen, en de historie van het bijgeloof is vol van verhalen van zulke tooverformules, meest vreemde onverstaanbare klanken, die als ze uitgesproken werden, ondersteld werden, booze geesten te doen vlieden, deuren te doen openspringen, ketenen los te maken, krankheden te bannen.

In plaats van woorden nam men dan ook wel zonderlinge teekenen, of droeg talismans en amuletten, waaraan men de kracht toeschreef om iemand in den krijg ontreffbaar te maken, of op zee voor ongelukken te bewaren.

Daarin school dan zekere dienst van de booze geesten, wier vijandschap men door zoo kleine inschikkelijkheid bezwoer.

Maar van dat alles weet de Christelijke kerk niets. Zij kent noch amuletten, noch talismans, noch woordspreuken, noch tooverformules. En met name onze Gereformeerde kerken hebben steeds al wat daarnaar zweemde geoordeeld.

Op zichzelf is er tegen het slaan van het kruisteeken niets. Wat zou er tegen zijn? Zou men niet zichzelf en anderen telkens aan den dood des Heeren, en met name aan zijn kruisdood mogen herinneren?

Slechts daarom kwamen onze vaderen tegen het kruisteeken op, omdat men, blijkens allerlei legenden, en blijkens de practijk, er toch weer een magisch teeken in ging zien, dat macht bezat, om de booze invloeden van den Satan en zijn rijk af te weren.

Ook tegen het gebruik van wijwater zou op zichzelf geen bedenking bestaan, als het slechts een symbolische handeling bleef, om ons te herinneren aan de besmetheid der wereld en aan het heilig karakter van de erve Gods.

Maar ook het gebruik van dat wijwater werd al meer magisch opgevat, als een kunstmiddel waardoor men geestelijke werkingen kon verrichten. Heel de lijn van het exorcisme, niet in zijn geestelijke, maar in zijn magische beteekenis.

Men kent hier aan een mensch de macht toe, om door zekere besprenging, of door het maken van zekere teekenen, of door het uitspreken van zekere formules, een werking van de geestenwereld tot stand te brengen.

Satan wordt dan gedacht als bang voor het kruis en daarom dan ook wijkende, zoodra dat kruisteeken weer geslagen wordt.

En dit alles nu ligt geheel op de lijn van de Heidensche Augures met hun *templa*, en mag daarom niet geduld.

Zelfs geen beroep op den dienst van Tabernakel of Tempel van Sion baat hier. Daar toch waren dit altegader symbolisch-profetische handelingen die op Christus doelden, en die dus wegvielen, nadat in hem deze symbolen vervuld zijn.

Neen, die benedictie is meer dan een echo op een engelenzang.

Het is God, die door zijn Dienaren u betuigt en verzekert, dat zijn *genade* en zijn *vrede* het deel van zijn gemeente is.

Genade heeft hier dan ook niet den zin van *„verlossende* genade", maar van de door niets meer verduisterde of belemmerde Vaderlijke gezindheid Gods die naar zijn volk uitgaat.

„Genade en vrede" als één begrip.

En die „genade en vrede" komt nu wel niet door deze betuiging of verklaring, maar toch heeft de betuiging en de verklaring ervan de uitwerking, dat het geloof er aan in de gemeente op dat oogenblik weer geprikkeld wordt en opleeft.

Daartoe strekt dan ook de breede formule, die als uit den hemel afdaalt tot in het hart der geloovigen.

„Genade en vrede van God onzen Vader", d. i. de Vaderlijke goedgunstigheid die ons zondaren uit den hooge naar ons toekent.